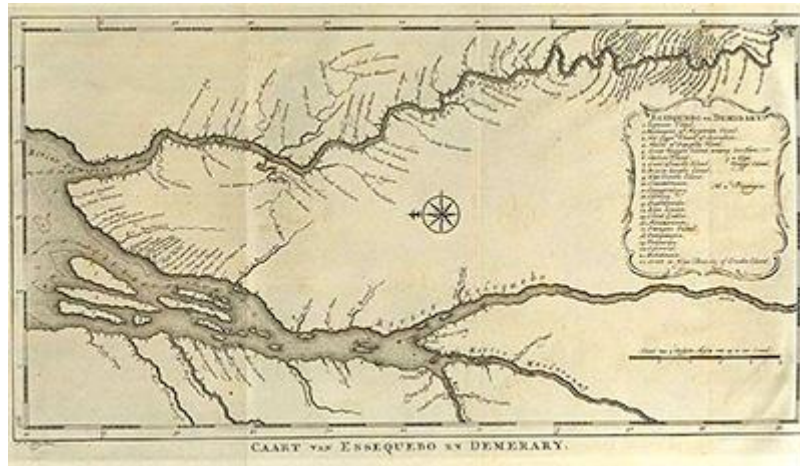

Brief van de maand december 2013

Contact met creooltaal: 18de-eeuws Skepi voor het thuisfront

Wat wisten Nederlanders die in de achttiende eeuw in de West hun fortuin dachten te gaan maken van de vreemde talen waarmee ze in contact kwamen? Dat is lastig te achterhalen, maar soms krijgen we er toch enig zicht op. Verrassend was het ‘kinderbriefje’ in het Papiaments dat verstuurd werd vanuit Curaçao, en dat de op twee na oudste tekst in die taal bleek te zijn (Brief van de maand november 2012). Ook in Essequibo, in het huidige Guyana, werd een creooltaal gesproken, het Skepi. Wernard van Vloten kwam er in de late 18de eeuw mee in aanraking.

Kaart uit Jan Jacob Hartsinck, Beschryving van Guiana, of de Wilde Kust, Amsterdam 1770.

Dagelijkse bezigheden

Na enkele omzwervingen is Wernard van Vloten werkzaam geweest als plantagedirecteur of “neegerdryver” voor de heer Paulus Cordes in Essequibo, meer specifiek op het Tijgereiland, een van de eilanden in de monding van de Essequiborivier (op de kaart het onderste eiland helemaal links). Hij combineerde die functie met het onderwijzen van de Nederlandse taal aan de drie zoontjes van zijn baas (Brief van de maand december 2009). Na een incident op de plantage besloot Van Vloten echter ander werk te zoeken en accepteerde hij de functie van secretaris en boekhouder bij de heer H.D. Doedens, “Oud Raad van Regeering deezer Colonie”, ook in Essequibo, maar nu op het grotere Wackename eiland (het middelste eiland links op de kaart). Op 26 september 1780, de datum waarop hij acht brieven naar familie en vrienden in Nederland schrijft, werkt hij daar inmiddels een jaar. Daarnaast drijft hij ook wat lucratieve handel waarbij de thuisblijvers hem behulpzaam kunnen zijn. Door toegestuurde goederen te verkopen hoopt hij in enkele jaren er financieel aardig op vooruit te gaan.

De reeks brieven verschaft puzzelstukjes van Van Vlotens leven in de West. De nieuwe baan blijkt in diverse opzichten een verbetering, want zijn werkgever Doedens is een geacht en bemind persoon, “die Zyne Bediendes wanneer zig wel gedraagen alle Liefde en hulp betoont”. Wernard typeert hem zelfs als iemand “die ik myn Vader kan en mag noemen wegens zyne geneegentheid en trouwe Raadgevinge, aan my”. Bovendien heeft Wernard goed gezelschap aan Jan Leonard Blom, iemand van een godvruchtig karakter, die in een vergelijkbare functie als secretaris en boekhouder werkt bij de heer A. de Codin, een naaste buur van Doedens.

Familierelaties

Wat Wernard precies naar de West heeft gebracht blijft onduidelijk: hij wil zoals velen fortuin maken, maar in patria is kennelijk het een en ander gebeurd waar hij niet aan herinnerd wil worden. “My myn Oude Zaeken te herinneren, is niet nodig, geloof vry ik daer meer aen denke, als de Vrienden zig voorstellen”, zo stelt hij met klem. Het hangt nu van de handel af of hij kan opklimmen en zijn eerlijkheid bewijzen! Hij benadrukt dat hij alles vergeet en vergeeft en dat ook van zijn familie verwacht. Verder wil hij graag horen dat “de Vreede en Vriendschap onder alle de Broeders & susters tot stand gekomen en bevestigd is”. Zou er onenigheid zijn ontstaan onder de acht nog in leven zijnde kinderen na het overlijden van vader Huibert van Vloten (1698 – 1777)? Hoe het ook zij, in de verre

West stelt Wernard er prijs op om het contact met zijn familieleden te onderhouden, maar die moeten dan wel alert zijn bij het versturen van de post.

Postbezorging en correspondentie

Bezorging van de post uit Nederland gaat herhaaldelijk fout: de brieven moeten beslist in brievenzakken voor Essequibo verstuurd worden en niet via andere wegen. Broer Abraham heeft ze eerder naar Demerary gezonden en dat heeft voor de tweede keer grote vertraging opgeleverd. Dat terwijl Wernard duidelijk snakt naar nieuws van het thuisfront. Dat nieuws betreft niet alleen zijn broers en zussen, want hij blijkt ook veel belangstelling voor de neefjes en nichtjes te hebben:

My diunkt Antje en Jan moeten al zeer groot en vergevordert zyn, deezzen zullen ook de eenigste zyn, welke nog eenig meede weeten en kennis ontrent my zullen hebben, daar Ceesje by ons laaste afscheid en vaarwel, nog jong was: Zoent hun alle voor my hertelyk en verwagt ik van de twee oudste een Brief, al was het maar drie Reegels, om te kunnen zien hoe verre zy gevordert zyn.

Van het dertienjarig nichtje Antje en elfjarig neefje Jan, kinderen van zijn schoonzus Johanna Hendrika Strik (± 1744 – 1827) en zijn overleden broer Jan van Vloten (1730 – 1774), verwacht hij dus een brief om een idee van hun vorderingen te krijgen. Wernard is ook enigszins gepikeerd omdat hij geen officieel bericht (“communicatie”) heeft gehad over het huwelijk van zijn oudste neef, de zoon van Jacomina van Vloten (1732 – 1806) en Gerardus van den Byllaardt: “Dat Neev H.V.V. getrouwt is, is my bewust. dog hebben nog geen communicatie; (*Ben ik Zyn Oom niet meer? Ken ik ook geen Neef*)”. Een andere neef, boekverkoper in Utrecht, heeft hem wel een huwelijksbericht gestuurd en dat echtpaar stuurt hij op 26 september een hartelijke felicitatie. De gang van het trouwen komt erin, zo is de constatering in een brief aan zus Sara Maria:

Onze Neeven beginne het teneene, en slaat Zulks over tot de Nichten; dan Verwagt ik drie Iaeren agtereen met yder Schip communicatie Brieven (mits Zij Zo Vergeetagtig niet Zyn als myn Oudste Neef.) tot hiertoe heb ik het Fanielje Boekje door my begonne, Zeer wel onderhoude, en zal verder Voortgaan, mits men mij maar behoorlyke tijding mededeelt, om niet in de war te raeken.

Een van zijn uitvoerigste brieven schrijft Wernard naar zijn zwangere jongste zus Anna Cornelia die getrouwd is met Anthonij van Blockhuyzen “koopman in Drogerijen”. In die brief laat Wernard merken dat de correspondentie met zijn “hertelijk geliefde” zus en zwager hem niet onberoerd laat:

Traenen kosten 't my indien ik letteren van UWEd ontfangt, dezelve leest en Beaudwoordt, dog Traenen van eene ongevynsde Broederlyke liefde en toegeneegentheid en die my by de Herleezing van uwe en 't Antwoort daar op (want houde Copie Boek) innerlyke vreugde en vergenoeging geeven.

De correspondentie wordt opgenomen in een “Copie Boek” zodat Wernard steeds over de complete briefwisseling beschikt.

Eerste pagina van de brief aan zus en zwager Van Blockhuyzen – Van Vloten

Adressering van de brief aan zus en zwager Van Blockhuyzen – Van Vloten

Ludieke schrijfstijl en codewisseling

Het vijfde kind is bij het echtpaar Blockhuyzen in aantocht, wat Wernard uitlokt tot het commentaar: “Wel suster dat gaat seer wel met uw, zo voortgaande zult gy ’t uw beide Moeders in vruchtbaarheid niet gewonne geeven”. Dat is geen loze opmerking, want moeder Metje van Vloten – van der Schilden (1702 – 1767) heeft maar liefst dertien kinderen ter wereld gebracht. En de vraag of vriend Lieftinck al een stamhouder heeft wordt direct gevolgd door de ludieke aansporing “anders, Block, leent hem uw broek maer”.

De vier kinderen, in het bijzonder Huybert en Metje, groet hij allerhartelijkst en dan komt de verrassing: Wernard schakelt over op een paar regels in een vreemde “moye taal”. Dat is een opmerkelijk voorbeeld van wat we codewisseling noemen. We lezen:

zoent alle vier uw lieve kinderen voor my, (zo ’t bij den ontfangst deezer maar geen vyf is.) in ’t byzonder Huybert en Mettje, en sok kum kloeke dagka van noom di sitte bi warme lantta, en als um kom weeran bi Bikkelante, Hom sel brengk van die 4 blabba moye goeto.

Passage met regels in Skepi

“Is dit geen moye taal?” luidt zijn retorische vraag. Wanneer de familie niet uit die regels kan komen, moet de heer Schalkwyk maar geraadpleegd worden, “die hier in ’t land geweest is, zal zulks wel vertolken”. Iemand die in Essequibo is geweest, verstaat dus deze taal en Wernard beleeft duidelijk plezier aan het presenteren van deze anderstalige regels uit zijn omgeving.

Oudste Skepi

Deze korte passage is het oudste tot op heden overgeleverde Skepi en daarmee een opmerkelijke vondst voor creolisten. Het Skepi heeft gefunctioneerd op de vele door Zeeuwen gestichte plantages in Essequibo. Het is een mengtaal ontstaan uit Afrikaanse talen van slaven en Nederlands dialect. De Nederlandstalige basis is te zien in de woordenschat. We herhalen nog eens de Skepi-passage, nu met een vertaling:

en sok kum kloeke dagka van noom di sitte bi warme lantta,
‘en wanneer de grote dag komt voor oom die in een warm land verblijft’

en als um kom weeran bi Bikkelante,
‘en als hij weer in Nederland komt’

Hom sel brengk van die 4 blabba moye goeto
‘dan zal hij voor die 4 kinderen mooie dingen meebrengen’.

Lezers zullen de verschillende vormen herkennen: *kum* en *kom* voor *komen*, *kloeke* (*kloek* in de zin van *groot*, *belangrijk*), *dagka* (*dag*), het voorzetsel *van* hier in de betekenis van *voor*, *noom* (bijvorm van *oom*), *sitte* (*zitten*, hier in de betekenis *verblijven*), *bi* (*bij* met betekenis *in*), *warme lantta* (*warm land*), *um/hom* (*hem = hij*), *weeran* (*wederom*, *opnieuw*), *sel* (*zal*), *brengk* (*brengen*), *moye goeto* (*mooie goederen*). *Bikkelante* is letterlijk land van de blanke man, hier Nederland. Alleen het woord *blabba* is onbekend, maar uit de context blijkt onmiskenbaar de betekenis *kinderen*.

Suikermolen op plantage

Zus en zwager hebben helaas deze bijzondere passage niet kunnen lezen en de kinderen hebben geen weet gehad van Wernards belofte. Hij zou die ook niet waar hebben kunnen maken, want Wernard van Vloten (1742 – 1784) is nooit naar het vaderland teruggekeerd. Hij overleed al enkele jaren later op 13 maart 1784 in Essequibo. Oorlogsomstandigheden verhinderden dat zijn brieven hun bestemming hebben bereikt, maar juist daardoor heeft Wernards enthousiasme voor een vreemde taal de tand des tijds doorstaan. Zo krijgen historisch taalkundigen de unieke kans om door het sleutelgat te kijken naar een taal zonder overgeleverde geschiedenis.

Verantwoording

Een voorlopige transcriptie van de Skepi-passage werd voorgelegd aan de creolisten Margot van den Berg en Silvia Kouwenberg. Wijlen Hans den Besten heeft de belangrijke correctie van het aanvankelijk gelezen “naam” in “noom” [= oom] geleverd. Andere correcties zijn binnen het *Brieven als Buit*-programma aangebracht, zodat nu bovenstaande tekst als de definitieve transcriptie kan worden gepresenteerd.

Het belang van het Skepi-zinnetje en een nadere bespreking ervan is te vinden in Silvia Kouwenberg, *Dutch Creole in the Caribbean* (in: F. Hinskens & J. Taeldeman, *Language and Space. Volume 3: Dutch*, Berlin: De Gruyter, 2013, 879-896).

Voor de genealogische gegevens over de verschillende leden van de familie Van Vloten zie: *Het Nederlands Patriciaat* 88 (2007-2008). De acht brieven van Wernard van Vloten bevinden zich in HCA 30/ 341.

Deze brief van de maand werd geschreven door Marijke van der Wal.